

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 316.6:159.922.76-053.6

Наталія Бочаріна, Анна Гріненко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
СУЇЦИДАЛЬНОГО РИЗИКУ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядається проблема підліткового суїциду, досліджуються особливості суїцидального ризику у дітей підліткового віку, вивчається схильність до аутоагресивної поведінки та чинники суїцидальних намірів підлітків. Основні концепції, які пояснюють походження та сутність суїцидального ризику діляться на три групи: соціологічні, психопатологічні та соціально - психологічні. Дефекти соціалізації на стадії підліткового віку призводять до несприятливого розвитку особистості. Кінцевим результатом є схильність до девіантної поведінки, пошук відповідних ситуацій та поява суїцидальних ризиків. Проаналізовано теоретичні джерела з проблеми суїцидальної поведінки підлітків, видокремлено соціально-психологічні особливості суїцидального ризику: компоненти суїцидальної поведінки (мотиваційний, афектний, орієнтовний, виконавчий), механізми суїцидального ризику (егоцентризм, аутоагресія, песимістична установка, паранояльність), етапи суїцидальної активності (етап суїцидальних тенденцій, етап суїцидальних дій, етап постсуїцидальної кризи; види суїцидальної активності підлітків); соціально-психологічні детермінанти суїцидального ризику. Виявлено, що соціально-психологічні особливості суїцидального ризику підлітків зумовлені тим, що підлітковий вік – це особливий та найбільш вразливий період у житті дитини; що виявляється у зміні внутрішніх особистісних якостей, та зовнішніх факторах; кризах підліткового віку – кризою ідентичності, кризами залежності та незалежності; акцентуаціях характеру дітей підліткового віку; уявлення про смерть, яке є не сформованим та хибним. Сформульовано визначення суїцидальної поведінки як деструктивно-демонстративної, яка спрямована на тимчасове припинення свідомості, з метою усунення нестерпного гнітюче-болючого стану, з надією на спасіння.

Ключові слова: підліток, суїцид, суїцидальний ризик, аутоагресивна поведінка, чинники суїцидальних намірів.

В статье рассматривается проблема подросткового суицида, исследуются особенности суицидального риска у детей подросткового возраста, изучается предрасположенность к аутоагрессивному поведению и причины суицидальных намерений подростков.

Основные концепции, которые объясняют происхождение и сущность суицидального риска делятся на три группы: социологические, психопатологические и социально-психологические. Дефекты социализации на стадии подросткового возраста приводят к неблагоприятному развитию личности. Конечным результатом является склонность к девиантному поведению, поиск соответствующих ситуаций и появление суицидального риска. Проанализированы теоретические источники по проблеме суицидального поведения подростков, выделены социально-психологические особенности суицидального риска: компоненты суицидального поведения (мотивационный, аффективный, ориентировочный, исполнительный), механизмы суицидального риска (эгоцентризм, аутоагрессия, пессимистическая установка, паранояльность), этапы суицидальной активности (этап суицидальных тенденций, этап суицидальных действий, этап постсуицидального кризиса; виды суицидальной активности подростков); социально-психологические детерминанты суицидального риска. Выведено, что социально-психологические особенности суицидального риска подростков предопределены тем, что

подростковый возраст – это особенный и наиболее уязвимый период в жизни ребенка; который проявляется в изменении внутренних личностных качеств, и внешних факторах; кризисах подросткового возраста – кризисе идентичности, кризисами зависимости и независимости; акцентуациях характера детей подросткового возраста; представлениях о смерти, которое является не сформированным и ошибочным. Сформулировано определение суицидального поведения как деструктивно-демонстративного, которое направлено на временное прекращение сознания, с целью устранения нестерпимого гнетущего – болезненного состояния, с надеждой на спасение.

Ключевые слова: подросток, суицид, суицидальный риск, аутоагрессивное поведение, факторы суицидальных намерений.

The article reveals the problem of juvenile suicide; the features of suicidal risk in children of teens are investigated; predisposition to autoaggression behavior and reasons of suicidal intentions of teenagers are studied. Basic conceptions that explain an origin and the essence of suicidal risk are divided into three groups: sociological, psychopathological and socially psychological. The defects of socialization on the stage of teens result in unfavorable development of personality. The end-point makes the propensity to deviative behavior, search of corresponding situations and appearance of suicidal risk.

The author analyzed theoretical scientific sources on the issue of suicidal behavior of teenagers and distinguished the socio-psychological features of suicidal risk: the components of suicidal behavior (motivational, affect, orientation, executive), mechanisms of suicidal risk (egocentrism, self-aggression, pessimistic setting, paranoia), stages of suicidal activity (stage of suicidal tendencies, stage of suicidal actions, stage of post-suicidal crisis; types of suicidal activity of teenagers; socio-psychological determinates of suicidal risk.

It is educed, that socio-psychological features of teenagers' suicidal risk are predefined by their age, which is peculiar and the most vulnerable period in the life of a child; it is manifested in the change of the internal personality qualities, and external factors; crises of teens – by the crisis of identity, crises of dependance and independence; accentuations of teens' character; ideas about death, which is not formed and mistaken. Determination of suicidal behavior as destructively-demonstrative which is directed to the temporal stopping of consciousness, with the purpose of removal of unendurable oppressively sick state, with hope on a rescue was formulated.

Keys words: teenager, suicide, suicidal risk, autoaggressive behavior, factors of suicidal intentions.

Постановка проблеми. Особливою проблемою в Україні є підліткове самогубство. Сьогодні Україна ввійшла до групи країн із високим рівнем суїцидальної активності (більше 20 самогубств на 100 тис. населення). Однією з найголовніших причин поширення суїциду є складний і суперечливий стан у країні. Конфліктні ситуації, що виникають сьогодні в нашому суспільстві ведуть до загальної моральної дезорієнтації людини, часом штовхаючи її на негативні вчинки, ухвалення негативних рішень. В першу чергу це позначається на підлітках – найбільш вразливій соціальній групі. Крім того, основною причиною посилення небезпечної тенденції є відсутність належного сімейного виховання, жорстоке поводження дорослих та однолітків. Моральне і фізичне насильство, негативні методи виховання, приниження людської гідності супроводять життя багатьох дітей і підлітків в сім'ї, дошкільних установах, школах, дитячих будинках – інтернатах.

Патологічне протікання підліткової кризи призводить до виникнення такого стану, який характеризується інтенсивними негативними емоціями,

а саме: почуттям невизначеності, занепокоєнням, тривогою аж до дезорганізації, фіксацією на психотравмуючій ситуації, переживаннями власної безпорадності, неспроможності, самотності, безнадійності, песимістичною оцінкою власної особи, актуальної ситуації і життєвої перспективи, вираженими утрудненнями в плануванні майбутнього. Розвиток кризового стану веде до появи соціально-психологічної дезадаптації. Деструктивний вихід з підліткової кризи, проявляючись в поведінкових девіаціях і може призвести до суїцидального ризику. Саме ця проблема стала предметом нашого дослідження.

Різні аспекти суїцидальної поведінки вивчали В. Штерн, В. Франкл, Н. Фабероу, Е. Шнейдерман та ін. У радянському союзі проблемою суїцидальної поведінки підлітків займалися: В. Кашенко (розглядав педагогічну корекцію), А. Півнів (займався роботою з важкими дітьми), В. Лебединський (досліджував емоціональні порушення в дитячому віці) та інші.

Проблему підліткового суїциду розглядали у своїх працях такі вчені, як Е. Шнейдман, А. Личко, В. Кондрашенко, А. Амбрумова, Е. Бархаленко Я. Гошовський, Ю. Калініна та інші.

Видатний російський фізіолог, психолог В. Бехтерев, ґрунтуючись на дослідженнях, стверджував, що більшість дитячих самогубств пов'язана не з психічними захворюваннями, а з недоліками морального виховання. У вивченні проявів і чинників суїцидальної поведінки за основу брались філософські та соціологічні тлумачення цього явища (В. Бачинін, М. Бердяєв, Е. Дюркгейм, О. Коні); загальні положення психодинаміки суїцидальності (К. Лукас, К. Маннінгер, Г. Сейден, В. Франкл, З. Фройд, Е. Фромм, Е. Шнейдман); дослідження соціальних і особистісних чинників суїцидальної поведінки (Н. Абдюкова, Н. Бережна, О. Пасічний, В. Москалець, О. Моховіков, Л. Орбан-Лембрик, В. Сулицький); положення про зв'язок суїцидальності з особливостями рефлексії (Е. Стенгель) та когнітивності (М. Урсула); тлумачення патопсихологічних проявів суїцидальності (М. Миколайський); дослідження особливостей суїцидальної поведінки у підлітків (А. Аптер, О. Блінова, О. Куракін, О. Старовойтенко, Г. Старшенбаум, С. Шебанова, К. Хоутен); уявлення про імітаційні чинники суїцидальної поведінки (В. Кобильченко Д. Вассерман, С. Шаллер, А. Шмітке); вивчення діагностично-профілактичних засобів попередження та способів корекції суїцидальності (Г. Пилягіна, Ю. Сидорік).

Аналіз теоретичних досліджень свідчить про те, що феномен суїциду, найчастіше пов'язують з уявленням про психологічну кризу особистості, під якою розуміється гострий емоційний стан, викликаний особливими, особистісно значущими психотравмуючими подіями. Причому, це криза такого масштабу, що попередній життєвий досвід людини, яка зважилася на самогубство не може підказати іншого виходу з ситуації, яку вона вважає нестерпною.

Метою написання статті є проаналізувати соціально-психологічні особливості суїцидального ризику підлітків, дослідити схильності до аутоагресивної поведінки та чинники суїцидальних намірів.

Виклад основного матеріалу. Засновник суїцидології Е. Дюркгейм своєю робота «Самогубство» дав поштовх новим дослідженням [Дюркгейм, 1994], і вже на початку ХХ століття з'явилося три школи суїцидології: соціологічна (тобто власне дюркгеймівська), антропологічна (суїцидальність, що формується виходячи з аномалій у будові та розвитку організму) та психіатрична.

У статті З. Фрейда «Смуток і меланхолія» автор аналізує суїцид на підставі уявлень про існування в людині двох основних потягів: Ероса – інстинкту життя і Танатоса – інстинкту смерті. Людське життя є полем битви між ними. За Фрейдом, суїцид і вбивство є проявом руйнівного впливу Танатоса, тобто агресією [Фрейд, 1992]. Послідовник школи психоаналізу, американський вчений К. Меннінгер розвинув уявлення З. Фрейда про суїцид, дослідивши його глибинні мотиви. Він виділив 3 основні складові суїцидальної поведінки: бажання вбити; бажання бути вбитим; бажання померти [Меннінгер, 2005: с.73]. Н. Фарбероу створив концепцію саморуйнівної поведінки людини. Його підхід дозволив ширше поглянути на проблему, маючи на увазі не лише завершені самогубства, але й інші форми аутоагресивної поведінки: алкоголізм, токсикоманію, невинуваті схи́льність до ризику та інш [Діагностика підліткової репресивності..., 2004].

Основні концепції, що пояснюють суїцидальну поведінку можна умовно розділити на три групи: соціологічну, психопатологічну та соціально-психологічну.

У рамках *соціологічного підходу* декларується зв'язок між суїцидальною поведінкою і соціальними умовами. У основі подібних поглядів лежить вчення Е. Дюркгейма про «аномії» порушення в ціннісно-нормативній системі товариств [Дюркгейм, 1994]. *Психопатологічний підхід* розглядає суїцид як прояв гострих або хронічних психічних розладів. *Соціально-психологічні концепції* пояснюють суїцидальну поведінку соціально – психологічними або індивідуальними чинниками. Перш за все самогубства пов'язуються з втратою сенсу життя. В. Франкл вказував, що пов'язана з цим екзистенціальна тривога переживається як жах перед безнадією, відчуття порожнечі й безглуздості, страх провини й осуду [Суїцидологія у працях..., 2003].

Слід розрізнити суїцидальну поведінку та суїцидальний ризик. *Суїцидальна поведінка* – це поведінка, що включає різні форми активності, які служать деструктивним засобом рішення особистісних проблем в умовах конфліктної ситуації. Це прояв суїцидальної активності – думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби. Уся поведінка будується так, щоб суїцидальна спроба вдалася.

Суїцидальний ризик можна визначити як потенційну готовність індивіда вчинити самогубство, як співвідношення суїцидальних і антисуїцидальних чинників його поведінки. Загальносоціологічний підхід до суїцидального ризику як до соціального явища дозволяє визначити суїцидальний ризик таким чином: *суїцидальний ризик* – це соціальний феномен, що є цілеспрямованою саморуйнівною поведінкою соціального суб'єкта, обумовленою подоланням об'єктивної і суб'єктивної невизначеності в ситуації ухвалення рішення. При цьому слід мати на увазі, що у вузькому значенні слова під суїцидальним ризиком розуміється суїцидальна поведінка, що характеризується соціально-психологічною дезадаптацією особи до умов середовища. Саме у цьому значенні будемо досліджувати даний феномен.

Спираючись на теоретичні дослідження суїцидальної поведінки, визначаємо її загальні особливості: *фіксованість позиції*, суб'єкт не в змозі змінити образ ситуації, вільно маніпулювати її елементами в просторово-часових координатах. Погляд на ситуацію «зсередини», нездатність відсторонитися від конфліктної ситуації, дистанціювати її; *звуження сфери позиції особистості* в порівнянні зі сферою конфліктної ситуації. Звуження смислової сфери особистості відбувається за рахунок обмеження уявлень про власні ресурси та наростаючої ізоляції від оточення; *ізолюваність і замкнутість позиції*, у структурі усвідомлення конфліктних стосунків замість адаптивної позиції «ми-вони» є набагато більш уразлива конфронтація «Я-вони», що свідчить про відчуження особистості, втрату зв'язку з референтними групами, порушеннях ідентифікації; *пасивність позиції*, уявляючи активно спрямовані на нього дії учасників конфлікту, суб'єкт не може, у межах смислового образу, що склався, уявити свої конструктивні дії (напад, захист, відхід тощо) [Грузман, 2008].

За визначенням психологів вік істотно впливає на особливості та наявності суїцидального ризику. Підлітковий вік – один з найскладніших кризових періодів розвитку дитини. Особливістю підліткового віку є різкі, якісні зміни, що відображаються на всьому розвитку. Процес анатомо-фізіологічної перебудови є фоном, на якому протікає психологічна криза. Активізація і складна взаємодія гормонів росту та статевих гормонів викликають інтенсивний фізіологічний та психічний розвиток. Тому для підлітків характерні підвищена стомлюваність, перепади настрою; гормональна буря призводить до неурівноваженості. Емоційну нестабільність посилює сексуальне збудження, що супроводжує процес статевого дозрівання [Олександрова, 2002].

Підлітковий вік – період, коли дитина починає по-новому оцінювати свої *стосунки з сім'єю*. Прагнення набути себе як особистість породжує потребу у відчуженні від усіх тих, хто з року в рік чинив на нього вплив, і в першу чергу це відноситься до батьківської сім'ї. Негативізм – первинна форма механізму відчуження, і вона ж є початком активного пошуку підлітком власної унікальної суті, власного «Я» [Аверін, 2011].

Орієнтація на спілкування з *однолітками* часто проявляється у страху бути знехтуваним однолітками. Емоційне благополуччя особистості все більше починає залежати від того місця, яке вона займає в колективі, починається визначатися передусім ставленням і оцінками товаришів.

Особливість підліткового віку – *це криза ідентичності* (за Е. Еріксоном), яка тісно пов'язана з кризою сенсу життя [Виготський, 1996]. Отримання підлітком ідентичності є ціннісно-рольових аспектом розвитку особистості. Саме невпевненість в стабільності свого внутрішнього світу, стурбованість тим, що він світ може бути загублений, складають основу постійного стресу.

Також, як визначають психологи, головним компонентом суїцидальної поведінки підлітків є потерн, що складається з п'яти психологічних характеристик, механізмів [Ефремов, 2004]. Перша з них – егоцентризм. Світ підлітка переважно складається з нього самого, коли дитина потрапляє у важкі життєві умови, починає переживати, страждати, замикатися в собі. Егоцентризм тут набуває характеру заперечення себе. Другий механізм, що формує суїцидальну поведінку – аутоагресія. У підлітковому віці рівень агресії підвищується. Якщо формується негативне ставлення до себе, то агресія спрямовується на самого себе. Третій механізм – песимістична установка. Було проведене широкомасштабне дослідження по вивченню проблемних зон підлітка. [Комплексні дослідження в суїцидології..., 2011]. По відношенню до нього підліток переживає страх, тривогу.

Наступна психологічна характеристика – паранояльність. Йдеться не про те, що усі суїциденти – параноїки, а про те, що у людини, що переживає цей стан, параноїдальні тенденції виразні: третина людей, що зробили спроби суїциду, повторює їх впродовж року. При паранояльному стані відбуваються звуження свідомості і фіксація на певних цінностях. Остання, домінуючи переходить в мету.

Спираючись на наукові дослідження визначаємо особливості суїцидальної поведінки підлітків: підліткову суїцидальність визначає недостатньо адекватна оцінка наслідків аутоагресивних дій, поняття «смерть» в цьому віці зазвичай сприймається дуже абстрактно, як щось тимчасове, схоже на сон, не завжди пов'язане з власною особистістю; суїцидальну поведінку підлітків визначає несерйозність, скороминучість і незначущість (з точки зору дорослих) мотивів якими діти пояснюють спроби самогубства; третьою особливістю є наявність взаємозв'язку спроб самогубства підлітків з іншими видами девіантною поведінки; четвертою особливістю суїцидальної поведінки підлітків є депресивні стани, які в підлітковому віці проявляються інакше, ніж у дорослих; п'ятою особливістю є те, що саме у підлітковій психіці є ще деякі риси, що призводять до самогубства. Психологи Е. Вроно і Н. Ратінова детально описали види суїциду та їх причини в підлітковому періоді це самоушкодження; демонстративно-шантажні суїциди з агресивним

компонентом; демонстративно-шантажні суїциди з маніпулятивною мотивацією; суїциди з мотивацією самоусунення [Вроно, 1983].

Аналіз причин суїцидального ризику у підлітків, дозволив згрупувати їх у вигляді **трьох** головних чинників.

Сім'я. Іноді батьки стають головною причиною самогубства. Сім'я, для підлітка, – це модель світу. І якщо життя у родині гнітюче, та не гармонійне, у підлітка немає ґрунту для міцної життєстійкості, дослідження, показали, що негативні переживання у підлітків виникають як відповідь на сімейні конфлікти, часті покарання, невдоволення батьків друзями дітей, часте моралізування старших і доросліших.

Шкільні проблеми. Також є однією з головних причин формування суїцидального ризику серед підлітків, вони пов'язані з перевантаженням, неуспішністю, конфліктами з учителями або однолітками.

Саме в школі формуються такі важливі соціальні запити підлітка, як: потреба в самоповазі (оскільки низька оцінка успішності зв'язується з недостатнім розвитком здібностей і інтелекту); потреба в позитивній оцінці значущих для нього дорослих (наслідком негативної оцінки педагога зазвичай буває негативна оцінка батьків); потреба в спілкуванні (думка вчителя може визначати думку колективу однолітків, низькі оцінки не сприяють поліпшенню стосунків учня в класі).

Таким чином, стосунки пов'язані з навчальним процесом можуть бути тригером суїцидальної поведінки, тому школи потребують розробки спеціальних превентивних програм з активним залученням професійної допомоги.

Детермінантом суїцидального ризику підлітків є *спілкування з однолітками*. Дитина може почувати себе «білою вороною», ізгоєм, з яким ніхто не хоче спілкуватися. Більше того, дитина може бути предметом цькування і знущань колективу, якщо вона новачок, чи переїхала в місто з сіла, чи є дитиною з фізичними недоліками, чи з матеріально незабезпеченої сім'ї тобто відрізняється від загальної маси [Дюркгейм, 1994].

Висновки. Отже, суїцидальний ризик – це готовність особистості вчинити самогубство, це співвідношення суїцидальних і антисуїцидальних чинників її поведінки. Соціологічний підхід визначає суїцидальний ризик, як соціальний феномен, що є цілеспрямованою саморуйнівною поведінкою суб'єкта, обумовленою подоланням об'єктивної і суб'єктивної невизначеності в ситуації ухвалення рішення. Головними механізмами суїцидального ризику є: егоцентризм, аутоагресія, песимістична установка, паранояльність.

Виявлено, що патологічне протікання вікової кризи підліткового віку призводить до виникнення кризового стану, яке характеризується інтенсивними негативними емоціями. Серед форм суїцидальних дій підлітків виділяють такі: самоушкодження, демонстративно-шантажні

суїциди з агресивним компонентом, демонстративно-шантажні суїциди з маніпулятивною мотивацією, суїциди з мотивацією самоусунення.

Суїцидальний ризик, як результат багатофакторного процесу дезадаптації обумовлений *соціально-психологічними чинниками* : проблемами у сімейному колі, проблемами у спілкуванні з однолітками, шкільними проблемами, впливом ЗМІ, несформованим розумінням смерті, нещасним коханням, раннім статевим життям, саморуйнівною поведінкою (алкоголізм, наркоманія), депресіями, складним та суперечливим станом у країні, а також *внутрішніми чинниками*: віковими індивідуально-психологічними особливостями; фрустрація потреб в прояві почуття «дорослості»; формування негативної «Я-концепції»; принизливе ставлення підлітка до себе, що проявляється в низькій самооцінці і відсутності самоповаги; криза ідентичності. Вказані чинники мають здатність самостійно або спільно з іншими різко посилювати психологічну напругу і детермінувати розвиток кризових станів та формування суїцидальних ризиків.

Теоретичний аналіз наукових досліджень соціально-психологічних особливостей суїцидального ризику дітей підліткового віку склали підґрунття для подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Аверін, 2011* – Аверін В. О. Психологія дітей і підлітків. / Аверін В. О. СПб: Пітер, 2011. 156 с.
- Вроно, 1983* – Вроно Е. М. До питання про діагностику суїцидальної поведінки при різних варіантах депресії у дітей і підлітків // Наукові і організаційні проблеми суїцидології / Вроно Е. М. М., 1983. С. 80 - 89.
- Виготський, 1996* – Виготський Л. С. Педагогічна психологія. / Виготський Л. С. – М., 1996.- 105 с.
- Грузман, 2008* – Грузман Генріх Слово про самогубство / Генріх Грузман Нагарія , 2008. – 134 с.
- Дюркгейм, 1994* - Дюркгейм Е. Самогубство (соціологічний етюд). / Дюркгейм Е. – М., Думка, 1994. 245 с.
- Діагностика підліткової репресивності..., 2004* – Діагностика підліткової депресивності. Теорія і практика / І. О. Подільський, О. А. Ідобаєва, П. Хейманс. – СПб.: Пітер, 2004. – 230 с.
- Ефремов, 2004* – Ефремов В. С. Основи суїцидології./ Ефремов В. С. – СПб.: Діалект, 2004. – 76 с.
- Комплексні дослідження в суїцидології..., 2011* – Комплексні дослідження в суїцидології / [Сост. В. В. Ковалев.] М.: Московський НДІ психіатрії, 2011. 218 с.
- Менінгер, 2005* – Менінгер Карл Август. Війна з самим собою./ Менінгер Карл Август – М, 2005 354 с.
- Олександрова, 2002* – Олександрова Ю. В. Характеристика психологічних особливостей підлітків / Олександрова Ю. В. – М., СГУ, 2002. – 156 с.
- Суїцидологія у працях..., 2003* - Суїцидологія у працях зарубіжних вчених .Под ред. О. М. Моховикова. – М., Когіто-Центр, 2003 – 187 с.
- Фройд, 1992* – Фройд З. Смуток та меланхолія / Фройд З. – М.: Прогрес-літера, 1992.-569 с.

REFERENCES

- Averin, 2011* – Averin V. O. Psyholohiya ditey i pidlitkiv. / Averin V. O. – SPb: Piter, 2011.–156 s.

- Vrono, 1983 – Vrono E. M. Do pytannya pro diahnozyku suyitsydaľnoyi povedinky pry rıznykh variantakh depresiyi u ditey i pidlitkiv // Naukovi i orhanizatsiyni problemy suyitsydolohiyi / Vrono E. M. – M., 1983. S. 80-89.
- Vyhots'kyy, 1996 – Vyhots'kyy L. S. Pedahohichna psykhohohiya. / Vyhots'kyy L. S. M., 1996. 105 s.
- Hruzman, 2008 – Hruzman Henrikh Slovo pro samohubstvo / Henrikh Hruzman – Nahariya , 2008. – 134 s.
- Dyurkheym, 1994 - Dyurkheym E. Samohubstvo (sotsiolohichnyy etyud). / Dyurkheym E. M., Dumka, 1994. - 245 s.
- Diahnozyka pidlitkovoyi represyvnosti..., 2004 – Diahnozyka pidlitkovoyi depresyvnosti. Teoriya i praktyka / I. O. Podil's'kyy, O. A. Idobaeva, P. Kheymans. – SPb.: Piter, 2004. – 230 s.
- Efremov, 2004 Efremov B. C. Osnovy suyitsydolohiyi./ Efremov B. C. SPb.: Dialekt, 2004. – 76 s.
- Kompleksni doslidzhennya v suyitsydolohiyi..., 2011 Kompleksni doslidzhennya v suyitsydolohiyi / [Sost. V. V. Kovalev.] – M.: Moskovs'kyy NDI psykhiiatriyi, 2011. – 218 s.
- Meninhyer, 2005 – Meninhyer Karl Avhust. Viyna z samym soboyu./ Meninhyer Karl Avhust – M, 2005– 354 s.
- Oleksandrova, 2002 – Oleksandrova Yu.V. Kharakterystyka psykhohohichnykh osoblyvostey pidlitkiv / Oleksandrova Yu.V. – M., SHU, 2002. – 156 s.
- Suyitsydolohiya u pratsyakh..., 2003 – Suyitsydolohiya u pratsyakh zarubizhnykh vchenykh .Pod red. O.M. Mokhovykova. – M., Kohito-Tsentr, 2003 – 187 s.
- Froyd, 1992 – Froyd 3. Smutok ta melankholiya/ Froyd 3. – M.: Prohres-litera, 1992. – 569 s.

Надійшла до друку 12.08.2014

УДК 37.113.41

Наталія Видолоб

УМОВИ ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКОМФОРТУ ПІДЛІТКІВ

У статті аналізуються мотиви, причини й умови, що спричиняють психологічний дискомфорт у підлітків у сучасному соціальному середовищі, стверджується, що освітнє середовище XXI століття, попри нові позитивні фактори, які виникли із становленням незалежності Української держави і відповідно розвитком національних тенденцій у педагогіці та психології, усе ж відкрило й певні недоліки навчально-виховного процесу як у загальноосвітній, так і у вищій школі. Особливо це стосується підлітків, які залишаються психологічно майже незахищеними від агресивного зовнішнього середовища: мікроклімату в сім'ї, «картинки» із телебачення, Інтернету, соціальної нерівності, проявів девіантної поведінки однолітків на вулиці тощо; підкреслюється нагальна потреба за допомогою різних психологічних і педагогічних впливів максимально нівелювати причини й наслідки психологічного дискомфорту сучасних школярів. Психологічний стан сучасного підлітка викликає занепокоєння багатьох фахівців: педагогів, лікарів, психологів. Психологічного захисту потребує, як визнають усі психотерапевтичні наукові школи, майже половина дітей шкільного віку. Але, на жаль, до цього часу не існує ясності щодо оптимальної методики і кількості механізмів захисту психіки дитини від агресивного зовнішнього середовища, також відсутня їх чітка єдина класифікація. Відзначається, що впливів на психіку (позитивних і негативних) підліток зазнає на кожному етапі розвитку, тому потребує уваги психологів, педагогів, які займаються його вихованням. Наставникам необхідно знати якомога більше про фізичні і психологічні особливості кожної дитини в колективі, щоб ціленаправлено передавати знання, уміння, навички, навчати займатися